REVISTA MUSICAL CATALANA NÚM. 367

REVISTA MUSICAL CATALANA

WWW.REVISTAMUSICAL.CAT

367

DANI ESPASA
El músic tot terreny

LES DONES AGAFEN LA BATUTA
Cau el darrer bastió masculí del món musical

KENT NAGANO

EL MESTRE JAPONÈS DEBUTA AMB L'OBC

FEBRER - MARÇ 2019 | 4€

DOSSIER: PACO DE LUCÍA, UN TRANSFORMADOR DE LA GUITARRA

REVISTA MUSICAL CATALANA

WWW.REVISTAMUSICAL.CAT

Núm. 367 • Febrer -Març 2019
5a Època • Any XXXV

www.revistamusical.cat
facebook.com/revistamusicalcatalana
twitter.com/RevistaMusCat
Instragram/revistamusicalcat

Consell editorial: Rafael Argullol, Josep M. Busquets, Salvador Cardús, Benet Casablancas, Jaume Comellas, Gabriel Ferrer, Joaquim Garrigosa, Albert Guinovart, Carles Guinovart, Lluís Millet i Loras, Ramon Muntaner, Antoni Pallès, Àlex Robles Fitó, Antoni Ros Marbà i Àlex Susanna.

Direcció: Mercedes Conde Pons
mconde@palaumusica.cat
Tel.: 93 295 72 26

Redacció: Teresa Martínez
revista@palaumusica.cat
Tel.: 93 295 72 28

Consell de Redacció: Josep Barcons, Mercedes Conde Pons, Elena Cuesta, Sílvia Díez, Javier Pérez Senz, Toni Quero i Pere Romanillos.

Col·laboren en aquest número: Josep Barcons, Xavier Cester, Antoni Colomer, Mercedes Conde Pons, Ana María Dávila, Sílvia Díez, Miquel Gené, Mònica Pagès Santacana, Aleix Palau, Javier Pérez Senz, David Puertas, Anna Romeu Solà, Santi Riu, Albert Torrens, Lluís Trullén, Eduard V. Patsi i Jacobo Zabalo.

Publicitat: Mercedes Conde Pons
mconde@palaumusica.cat
Tel.: 93 295 72 26

Portada: Kent Nagano
Foto: Felix Broede

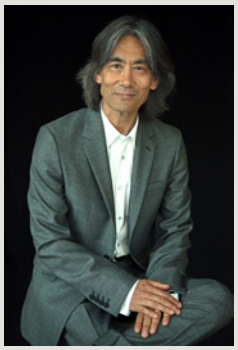

Edita: Sàpiens Publicacions (Sàpiens, SCCL)
Fundació Orfeó Català-Palau de la Música Catalana

Conceptualització i realització editorial:
Àrea de desenvolupament i nous projectes:
Sàpiens Publicacions (Sàpiens, SCCL)
www.som.cat

Director de l'àrea: Pere Romanillos
promanillos@sapienspublicacions.cat

Coordinació: Sílvia Díez

Disseny editorial: Cristina Ristol

Il·lustració: Roger Pibernat

Impressió: Rotocayfo (Impresia Ibérica)

Distribució
UDL Libros

Dipòsit legal: B-34.432/83
ISSN: 1887-2980
Membre de l'APPEC
Membre de CEDRO
Versió digital: iQuiosc.cat

ASSOCIACIÓ ORFEÓ CATALÀ

Mariona Carulla i Font, presidenta

c/ Palau de la Música, 4-6
08003 Barcelona
Tel.: 93 295 72 00
Palau de la Música Catalana, telèfon d'atenció al client: 902 442 882
(de dilluns a dissabte, de 9.30 a 21 h)
www.palaumusica.cat
www.orfeocatala.cat

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència

Els articles publicats a la «Revista Musical Catalana» expressen només l'opinió de l'autor. «Revista Musical Catalana» no mantindrà correspondència amb els autors d'originals no encarregats i enviats espontàniament a la Redacció.

EDITORIAL 3

IMPRESCINDIBLES 6

PASSACAGLIA 8

EN PORTADA
KENT NAGANO
El mestre japonès debuta amb l'OBC 12

CORAL
'NI HAO', ORFEÓ CATALÀ!
La primera visita del cor a la Xina 16

REPORTATGE
LES DONES AGAFEN LA BATUTA
La conquesta del darrer bastió masculí 20

ENTREVISTA
DANI ESPASA
El músic tot terreny 24

NODES
ELS SIGNIFICATS DE LA MÚSICA (II)
La nova música en paraules 28

ACTUALITAT
VALENTÍ OVIEDO
El nou director general del Gran Teatre del Liceu ... 32

ACTUALITAT
ELS COMPOSITORS CATALANS ESTRENEN AL PALAU (1908-1936)
Exposició al Foyer del Palau 34

DOSSIER
PACO DE LUCÍA, UN TRANSFORMADOR DE LA GUITARRA
La guitarra més universal del flamenc 38
Clàssics amb ànima flamenca 42

ÀNIMA DEL SO

ANTONIO MORALES

El lutier amic de Paco de Lucía 46

EL COMPOSITOR

HECTOR BERLIOZ

Un esperit romàntic 50

ESCENARIS DEL MÓN

EL TEATRO DI SAN CARLO DE NÀPOLS

El teatre d'òpera més antic del món 52

ACCENTS 56

MÚSICA ENCREUADA 63

MÚSICA A LA RÀDIO 64

MELÒMANS

SÍLVIA MUNT

Directora de cinema i de teatre 66

La nostra Revista té banda sonora. Escolta-la al nostre web

COL·LABOREN EN AQUEST NÚMERO

Javier Pérez Senz
Periodista, crític musical i escriptor especialitzat en el món de la música, és l'autor de la segona part del Dossier dedicat a **Paco de Lucía** *i titulat* **un transformador de la guitarra**.

Paco Manzano
www.livemusicmadrid.com
Amb la seva càmera ha immortalitzat els artistes del flamenc, retrats recollits al llibre Caballeros flamencos *(Ed. Everest), algunes contingudes al* **Dossier.**

Josep Barcons
Professor de música, doctor en humanitats i graduat superior en guitarra clàssica, visita a l'Ànima del So el taller del lutier amic de Paco de Lucía, **Antonio Morales**.

Mònica Pagès Santacana
@monicapages
És periodista especialitzada en música clàssica i col·laboradora de Catalunya Música i l'autora de l'entrevista a **Dani Espasa.**

Miquel Gené
@miquel_gene
Musicòleg, intèrpret, docent, escriptor, crític musical i realitzador audiovisual. Escriu la segona part de l'article dedicat als **significats de la música**.

PACO DE LUCÍA

UN TRANSFORMADOR DE LA GUITARRA

QUEIA LA NIT A MÈXIC, MATINADA A ESPANYA, QUAN EL COR DE PACO DE LUCÍA VA PERDRE EL COMPÀS. JA EN FA CINC ANYS, UN TEMPS IMMENS DE BUIT, DEIXAT PER UN ARTISTA QUE VA MARCAR UN ABANS I UN DESPRÉS AL MÓN FLAMENC.

TEXT Ana María Dávila

LA GUITARRA MÉS UNIVERSAL DEL FLAMENC

Era la tarda del 25 de febrer de 2014. A la platja, a Playa del Carmen, província del Yucatán, un home que era tota una llegenda de la música jugava amb el més petit dels seus fills. De sobte, el seu cor, aquell cor que durant 66 anys havia bategat per a la música, va perdre el compàs. Víctima d'un infart agut de miocardi, la vida de Francisco Sánchez Gómez, el gran guitarrista Paco de Lucía, arribava a la seva fi.

Han passat cinc anys i el llegat de qui fou el gran renovador del flamenc continua ben viu i present. Perquè, com diu David Leiva, director de l'Àrea de Flamenc del Taller de Músics i transcriptor de la seva obra, *"en cinquanta anys, Paco de Lucía va revolucionar el món del flamenc i va originar un canvi tan fonamental com pot haver estat el pas del Barroc al Classicisme"*.

I és que, amb la seva guitarra, Paco de Lucía va obrir nous horitzons, tant físics com estètics, a un gènere que portà per tot el món. Tot servit amb una musicalitat torrencial i extraordinària i amb un virtuosisme "estratosfèric", com s'ha dit alguna vegada. *"El gran llegat de Paco de Lucía va ser aportar estructura i ordre a tot allò tan salvatge que era el flamenc aleshores. Va obrir camins amb una qualitat inigualable i, des del punt de vista de la tècnica, va aportar claredat, girs melòdics i ornaments insospitats"*, assenyala el guitarrista i compositor Juan Manuel Cañizares, membre del grup de Paco de Lucía durant deu anys i un dels portadors del fèretre de l'artista al seu funeral a Algesires.

Fill del *tocaor* Antonio Sánchez i de Lucía Gomes, "la Portuguesa", Paco de Lucía havia nascut a Algesires el 21 de desembre de 1947. Com el seu pare i els seus germans, el guitarrista Ramón de Algeciras y el *cantaor* Pepe de Lucía,

AL

GETTY

El gran guitarrista i renovador del flamenc, Paco de Lucía, durant un dels seus concerts.

la música fou el camí natural per al més petit del clan, que ben aviat volaria per camins que cap altre guitarrista flamenc havia recorregut. Al costat d'un altre geni, Camarón de la Isla, la seva guitarra va cantar amb veu pròpia –una dotzena de discos magistrals en donen fe– i en temps en què apartar-se de l'ortodòxia era encara una blasfèmia, va eixamplar les fronteres del gènere sumant-hi nous instruments –el baix, la flauta, el saxo, i particularment el caixó o *cajón* peruà, que va descobrir en un viatge a Lima, des de llavors formen part consubstancial del món flamenc– i fent-lo dialogar d'igual a igual amb el jazz, el rock i la fusió, al costat d'artistes com John McLaughlin, Larry Coryell, Al Di Meola, Carlos Santana o Chick Corea. I sense coneixements de solfeig va deixar empremta al món clàssic amb la seva personal lectura del *Concierto de Aranjuez* de Joaquín Rodrigo.

"No crec haver abandonat mai el flamenc pur. El que he fet és comprovar que es podia tocar amb altres instruments. No pretenc descobrir res; només tractar d'investigar i buscar. Tampoc vull dir que estigui en possessió de la veritat: allò que faig és córrer riscos, que és, en realitat, el que tot veritable artista ha de fer", deia el mateix Paco de Lucía en una entrevista al diari «El País» el 1986.

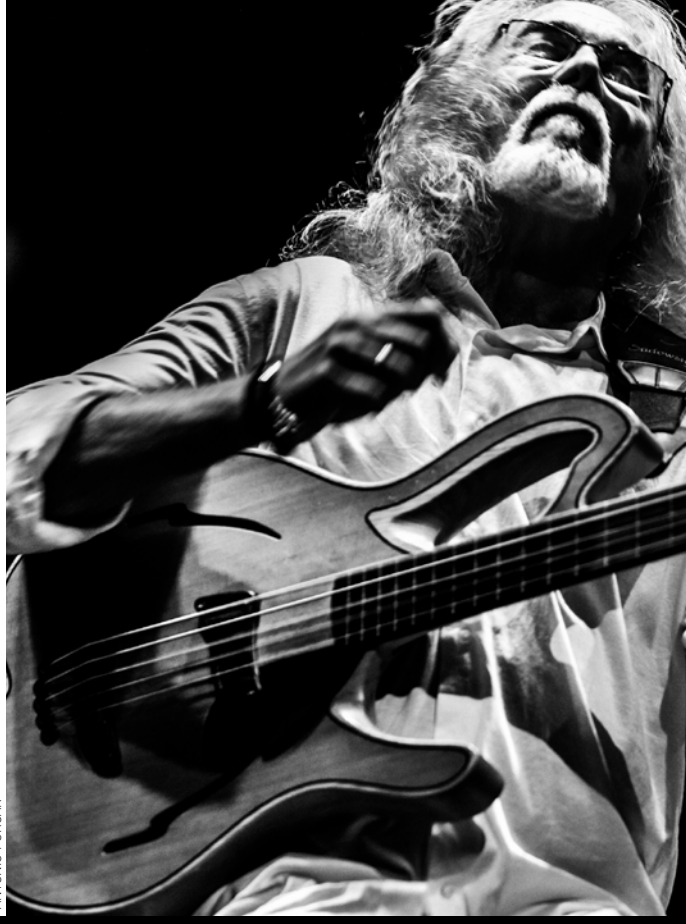

ANTONIO PORCAR

El baixista Carles Benavent, membre del Sexteto, va acompanyar Paco de Lucía durant vint-i-un anys. A sota, David Leiva, director de l'Àrea de Flamenc del Taller de Músics i transcriptor de l'obra del guitarrista.

ELS PROTAGONISTES DEL SEXTETO

Aquells eren els anys del seu prodigiós i atrevit Sexteto, la formació més avantguardista de totes les que liderà. Pedra angular d'aquell llegendari grup va ser el baixista Carles Benavent, que acompanyà el guitarrista durant vint-i-un anys. *"Va ser una època d'una enorme energia creativa. Tot allò sorgia d'una manera natural, gens pensada. Hi havia crítiques, però nosaltres estàvem segurs que anàvem pel bon camí perquè anàvem fent bé les coses, a poc a poc i amb el suficient respecte cap a l'antic. Paco va tenir molta cura que jo no toqués una buleria fins al cap de cinc anys d'estar amb ell. Ell era un home molt compromès amb tot el que feia, un músic amb unes qualitats artístiques extraordinàries, i alhora amb una inquietud enorme per buscar coses noves",* explica el baixista, que encara riu recordant com, en la seva primera sortida a escena amb el baix, un grup de flamencs el van voler fer fora cridant: *"El de la guitarra xina, que se'n vagi…".*

Però si Benavent i el seu baix elèctric sorprenien el món flamenc, també la guitarra flamenca de Paco de Lucía va causar un efecte semblant al món clàssic. El 1975 l'artista es convertia en el primer guitarrista flamenc que actuava al Teatro Real i tres anys més tard s'aproximà per primer cop a aquest món amb el disc *Paco de Lucía interpreta a Manuel de Falla*. Però, sens dubte, la seva empremta més notable en aquest àmbit fou l'enregistrament, el 1991, del *Concierto de Aranjuez* de Joaquín Rodrigo al costat d'una joveníssima Orquestra de Cadaqués, dirigida per Edmon Colomer.

"En Paco era un artista obert a tot. Escoltava des dels Quartets *de Bartók fins a salsa. Del* Concierto de Aranjuez *tenia versions de diferents guitarristes. Ell opinava que el so d'aquests músics era preciós, però massa pulcre. Hi trobava a faltar alguna cosa, i això és el que ell va voler aportar: claredat rítmica i articulació",* comenta Juan Manuel Cañizares, autor de les transcripcions per a tres guitarres de "Triana", "El Albaicín" i "El Puerto", de la *Iberia* d'Albéniz, amb què es va completar el disc.

La gravació va tenir lloc en directe, a Torrelodones, els dies 25 i 26 d'abril. *"La seva interpretació va ser completament diferent de la d'un guitarrista del món clàssic, perquè el seu so era un so arrelat en el flamenc més autèntic i això anava com anell al dit a una obra que beu de la música popular. I la guitarra d'en Paco ens va ajudar a donar-hi aquest caràcter",* puntualitza Edmon Colomer, que es va veure gratament sorprès pel virtuosisme del solista.

"No tenia les dificultats tècniques que tenen altres artistes, perquè podia tocar amb molta més agilitat. I si demanava ajuda era irrellevant. Ell s'ajudava a si mateix i aportava solucions. Vaig tenir al costat un gran artista amb el qual va ser molt fàcil treballar i que ens va fer obrir els ulls a tots plegats sobre aquesta obra oferint-nos-en una aproximació totalment diferent. Per a mi

PACO MANZANO

PACO MANZANO

Dos moments de l'enregistrament de Paco de Lucía del *Concierto de Aranjuez* amb l'Orquestra de Cadaqués dirigida per Edmon Colomer, i amb la presència del *maestro* Joaquín Rodrigo al Teatro Bulevar de Torrelodones.

ha estat una de les grans lliçons que he rebut fent música", diu Colomer. I si no es tornà a apropar a la música clàssica fou, a parer de Cañizares, perquè *"el fet de no saber llegir una partitura va ser un handicap per a ell, no perquè no l'interessés".*

Tot i això, i des que sent encara adolescent, Sabicas li havia dit que *"un guitarrista ha de tocar la seva pròpia música",* Paco de Lucía havia deixat anar l'oceà de la seva creativitat, que, finalment, quedà plasmada en trenta-vuit gravacions discogràfiques –entre les quals, *Fuente y caudal* (1973), *Sólo quiero caminar* (1981), *Siroco* (1987) i *Cositas buenas* (2004)–, que no en van ser més perquè la seva enorme autoexigència l'obligava a voler dir sempre quelcom de nou en cada treball.

"Si mires la seva discografia, hi veus una evolució harmònica i rítmica brutal. Des de Siroco *endavant es produeix un salt abismal en la seva tècnica. El que feia, només ho podia tocar ell. Utilitzava harmonies diferents, introduïa altres colors…",* diu David Leiva, abocat ara a la ingent tasca de passar a partitura el llegat musical del mestre. Una tasca iniciada poc abans de la mort del músic i que ja l'ha portat a transcriure quatre discos i tres dels vint-i-cinc llibres de *falsetas* previstos.

LES VIRTUTS DEL GRAN MESTRE

Col·laborador i autor d'arranjaments i música en alguns d'aquests treballs va ser Joan Albert Amargós, des de llavors també una figura de referència per al món flamenc. *"En Paco tenia la virtut que, dins la seva grandesa, sabia reconèixer el treball i les capacitats dels altres. Per a mi, va ser un artista extraordinari, posseïdor d'un talent innegable, una manera molt especial de tocar, però també dotat d'una personalitat que el va ajudar a fer tot el que va fer".*

Compartint aquesta opinió, Carles Benavent creu que aquest fet diferencial de l'artista era *"el seu control de les emocions, que va ser el que sempre em va impressionar més d'ell. I aquest control, que jo no he vist mai en ningú, no només li permetia tocar passant d'un ritme vertiginós a un trèmolo sense perdre el* tempo, *sinó que també va fer possible que liderés aquest vaixell i aconseguir que, amb uns ingredients tan diferents, tot allò no es desbandés, i acabés sent una obra mestra",* conclou el baixista. *"Paco va ser un timoner, un far, i per això no hem d'esperar que en sorgeixi un altre. Com Camarón, com Miles Davis, són casos excepcionals, gent que obre camins i fa evolucionar el gènere en una determinada direcció. I potser algun dia arribarà un altre que faci una altra cosa. Però el que ell ha fet ens quedarà per sempre".*

Paco de Lucía en un retrat del fotògraf del flamenc Paco Manzano.

PACO MANZANO